

УДК 811

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2026.1.12>

Світлана ЛИТВИНСЬКА

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики та мовної комунікації,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0002-5761-5124

Тетяна ЯРОШОВЕЦЬ

кандидат філософських наук,
завідувач кафедри журналістики, видавничої справи, поліграфії та редагування,
Інститут філології та масових комунікацій,
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
ORCID: 0000-0003-3690-416X

Світлана КАНДЮК-ЛЕБІДЬ

викладач циклової комісії із права та соціально-інформаційних технологій, директор,
Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Миколаївський фаховий коледж
ORCID: 0000-0002-8286-1060

МОВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА В УМОВАХ ДЕРУСИФІКАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Сучасна концепція російської пропаганди містить в основі низку інструментів, серед яких – дезінформація, маніпулятивні нарративи, просування ідеї державної двомовності. Актуальність проблематики дослідження зумовлена необхідністю укріплення національного безпекового інформаційного поля в Україні в умовах тривалої гібридної війни. Метою статті є аналіз потенціалу мовної політики українських медіа та дослідження її динаміки в умовах загальної стратегії дерусифікації інформаційного простору. Методологія дослідження складена із системного методу, компаративного аналізу, теоретичних методів (аналітично-синтетичний, класифікація, систематизація, узагальнення). Пропаганда рф залучає інструменти інформаційно-психологічного тиску на українське суспільство в медіасередовищі, що має на меті розпалювання внутрішньої національної, культурно-мовної і релігійної ворожнечі, поширення дезінформаційних нарративів, маніпулювання історичним контекстом. У такій ситуації мова виступає не тільки інструментом комунікації, але й ефективним засобом впливу на суспільну свідомість та протидії дезінформаційним атакам. У статті розглянуто правові механізми захисту мовного середовища України, проаналізовано ефективність контролю за медіаконтентом у складі загальної стратегії інформаційної безпеки та методи популяризації українськомовного контенту. У статті сучасна мовна політика медіапростору позиціюється інструментом укріплення позицій державної української мови, стимулом для ефективного освітньо-культурного поступу, а також обмеження впливу інформаційних нарративів рф. Запропоновані у дослідженні підходи до посилення ефективності мовної політики українських медіа, що включають підтримку просування україномовного контенту та діяльності незалежних засобів масової інформації, заборону російських пропагандистських ресурсів, контроль освітнього середовища та комунікаційного поля соціальних платформ, можуть слугувати ефективними практичними векторами зменшення впливу дезінформаційних кампаній та інтенсифікації процесу дерусифікації медіапростору України.

Ключові слова: мовна політика, українські медіа, інформаційна безпека, інформаційний простір, дерусифікація, пропаганда, національна ідентичність.

Svitlana Litvinska, Tetiana Yaroshovets, Svitlana Kandyuk-Lebid. LANGUAGE POLICY OF UKRAINIAN MEDIA IN THE CONTEXT OF DE-RUSSIFICATION OF THE INFORMATION SPACE

The purpose of the article is to analyze the potential of the language policy of Ukrainian media and study its dynamics in the context of the general strategy of de-Russification of the information space. The research methodology is composed of a systemic method, comparative analysis, theoretical methods (analytical-synthetic, classification, systematization, generalization). Russian propaganda involves tools of informational and psychological pressure on Ukrainian society in the media environment, which aims to incite internal national, cultural-linguistic and religious hostility, spread disinformation narratives, and manipulate the historical context. In such a situation, language acts not only as a communication tool, but also as an effective means of influencing public consciousness

and countering disinformation attacks. The article analyzes the effectiveness of media content control as part of the general information security strategy and methods for popularizing Ukrainian-language content. The article positions the modern language policy of the media space as a tool for strengthening the positions of the state Ukrainian language, an incentive for effective educational and cultural progress, and limiting the influence of Russian information narratives. The approaches proposed in the study to strengthen the effectiveness of the language policy of Ukrainian media, which include supporting the promotion of Ukrainian-language content and the activities of independent media, banning Russian propaganda resources, and controlling the educational environment and the communication field of social platforms, can serve as effective practical vectors for reducing the impact of disinformation campaigns and intensifying the process of de-Russification of the media space of Ukraine.

Key words: language policy, Ukrainian media, information security, information space, de-Russification, propaganda, national identity.

Постановка проблеми. Гібридна війна РФ проти України включає масштабні пропагандистські та дезінформаційні кампанії, що мають на меті маніпулювання суспільною думкою. В їх межах активно залучається мовний чинник задля просування ідей державної двомовності, створення «спільного культурного простору», підриву національної ідентичності. Мовна політика національного медійного простору, з огляду на зазначене, позиціюється основним стратегічним інструментом протидії маніпулятивним впливам, засобом укріплення позицій української мови, мінімізації залежності від російськомовного контенту.

Реалізація мовної політики в сучасних умовах розвитку інформаційного простору зустрічається із низкою викликів: численні дезінформаційні атаки, історичне відлуння сформованої двомовності, потреба просування українськомовного контенту в соціальних мережах, а також низька ефективність галузевого правового регулювання. Очевидною є необхідність комплексного дослідження мовної політики українських медіа як практичного інструменту підтримки інформаційної безпеки та дерусифікації інфопростору, для перспективної розробки стратегій протидії пропаганді РФ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання динаміки мовної політики України на тлі зростання інформаційних загроз та дезінформації набуло особливої актуальності в науковому дискурсі. Із початком загострення війни в Україні ця проблема обговорюється в рамках публікацій та наукових робіт українських та зарубіжних учених. Зокрема, М. Бойко [2], V. Kulyk [13], T. Plekhanova [16] та низка інших дослідників розглядають феномен мовної політики з позиції практичного інструменту державотворення та національної безпеки. Автори аналізують ключові механізми впливу пропаганди РФ через мовний чинник.

Значний внесок у дослідження української мовної політики реалізовані такими науковцями, як Б. Ажнюк [1], Р. Горбик та ін. [3], котрі зосереджують основну увагу на укрі-

пленні статусу української мови як державної на тлі російської інформаційної агресії, обговорюють питання мовної ідентичності як основи національної самоідентифікації суспільства. Низка досліджень (Т. Грінченко [4], J. Mankoff [14]) присвячені правовому аспекту впровадження мовної політики, де з-поміж іншого обговорюється ефективність впливу Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [7] на динаміку україномовного медіапростору.

Аспекти протидії пропагандистським наративам РФ через освітньо-культурну стратегію національного розвитку розглядають Ю. Лазаренко [6] та F. Karakale [10]. Автори акцентують на ролі медіаграмотності та розширення україномовного контенту. Разом з тим, L. Kharchuk [11] розглядає егоцентричні та персоналізовані стилі публічної взаємодії, припускаючи, що соціальні мережі є важливим інструментом для просування позицій мовної політики. Автор наголошує, що криза формує нові можливості для укріплення національної ідентичності за допомогою інструментів мовлення та комунікації. На продовження, S. Nisch [15], дослідивши політичну риторику Володимира Зеленського в соціальній мережі Twitter, дійшов висновків, що Президент застосовує надмір емоційної лексики для інтенсифікації впливу на міжнародну спільноту та залучення населення. Це актуалізує значущість психологічної складової мовної політики.

I. Khoma та ін. [12] досліджують інструменти підвищення національної стійкості на основі дискурсу та риторики у інформаційному полі. Учені звертають увагу на роль незалежних медіа та соціальних платформ у політичних конфліктах та переконують, що соціальні мережі призводять до динаміки комунікаційної практики та чинять практичний вплив на перебіг існуючих міжнародних суперечок, а отже актуалізують важливість мовної політики у практичному вимірі.

Попри значну кількість галузевих досліджень, залишаються невирішеними питання

ефективності реалізації мовної політики України в актуальних кризових умовах гібридної війни, що зумовлює необхідність подальших наукових розробок в окресленому полі.

Формулювання мети статті. Оцінка ефективності мовної політики для проведення масштабної поступової дерусифікації медійного поля України вбачається необхідним кроком для формування дієвих механізмів протидії маніпуляції національною свідомістю суспільства. Особливої уваги потребує аналіз нормативно-правового забезпечення реалізації мовної політики та укріплення української мови в статусі державної. Ретельне дослідження поточного стану провадження мовної політики українських медіа дозволить сформулювати практичні рекомендації для підвищення її ефективності. Метою статті є аналіз потенціалу мовної політики українських медіа та дослідження її динаміки в умовах загальної стратегії дерусифікації інформаційного простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологічна основа дослідження складена теоретичними засадами медіа-комунікації та включає ряд загальних наукових методів – аналітично-синтетичний метод, узагальнення, порівняння, абстракцію, систематизацію та формалізацію. Зазначені методи дозволили сформулювати власну оцінку соціальній мобілізації та поляризації, виокремити концептуальні передумови політичної стабільності за посередництвом мовної політики комунікаційного медіапростору.

У ході еволюції системи інформаційно-психологічного гібридного тиску росіян в період 2014–2025 рр. пропаганда набула суттєвих трансформаційних змін, у тому числі в контексті удосконалення напрямів та способів її застосування. При цьому, властивість донесення точної інформації до аудиторії в легкому та швидкому форматі надає їй характеристик ефективного сучасного засобу маніпуляції, використання як засобу практичного ідеологічного впливу на населення, інформаційного тиску чи формування суспільної думки, настроїв [8].

Національний законодавчо-правовий простір наразі не передбачає ефективних підходів до нормативного врегулювання балансу між інформаційною безпекою та свободою слова в цифровому медійному полі. Так, окремі положення та норми присутні в різних затверджених законодавчих ініціативах, таких як Закони України «Про медіа», «Про інформацію», «Про захист персональних даних», «Про електронні комунікації» тощо.

Водночас розпорошеність та фрагментарність не дозволяють охопити повний спектр викликів на тлі інтенсивного розвитку цифрового інформаційного середовища, тому діяльність соціальних платформ, блогів, анонімних каналів часто перешкоджають реалізації правових ініціатив, закладених у ключовому галузевому законі – «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [7]. Як наслідок, виникає правова невизначеність у контексті регулювання наративів, що поширюються завдяки інтернет-контенту, визначення чітких меж державного втручання в функціонування медіа, встановлення мір відповідальності за свідоме просування дезінформаційних меседжів.

Іншим проблемним аспектом адміністративно-правового забезпечення реалізації мовної політики українських медіа позиціюється регулювання свободи слова, а саме відсутність конкретного правового статусу для переважної більшості контент-мейкерів у мережі та цифрових платформ загалом. Лівова частка загальної кількості блогерів, адміністраторів телеграм-каналів, сторінок соціальних мереж функціонують поза межами правового поля, і така відсутність детермінованості їх правового статусу зумовлює ускладнення в контексті відповідальності за порушення вимог мовної політики та норм інформаційного законодавства, адже часто буває складно встановити зв'язок між контентом і його автором [3].

У зв'язку з цим, необхідною передумовою ефективною реалізації мовної політики українських медіа та їх дерусифікації вбачається визначення чіткого правового статусу онлайн-медіа та цифрових виробників контенту. При цьому необхідно зберігати збалансованість між контролем та гарантіями свободи слова.

В умовах війни, цифрової трансформації та глобальної турбулентності мовна політика українських медіа повинна бути стратегічною, системною, орієнтованою на майбутнє. Її вдосконалення вимагає комплексного підходу, міжгалузевої взаємодії, глибокого розуміння природи інформаційних процесів і водночас – вірності демократичним цінностям [16]. Від того, наскільки ефективною буде ця політика, залежить не лише інформаційна безпека держави, а й, значною мірою, її здатність вистояти, зберегти власну ідентичність.

За даними Центру Разумкова (і фонду «Демократичні ініціативи») [5], у березні 2024 року найпопулярнішими джерелами інформації в Україні були: Телеграм-канали

(53 % респондентів), міжособистісні контакти (родичі, друзі, знайомі – 42 %) та YouTube (40 %). Як демонструють результати дослідження, Телеграм-канали посідають першість за популярністю в усіх регіонах, особливо на Півдні України (68 % користувачів) та у її східних областях (58 % користувачів) [5].

Зазначена інформація свідчить про певну неефективність концентрації уваги в рамках мовної політики на формуванні «єдиного», підзвітного державним інституціям, медійного середовища, адже лєвова частка суспільства споживає інформацію з неофіційних медіаджерел, де український контент часто не є пріоритетним.

Пропагандистські нарративи деформують актуальні ідеологічні контексти в інфоспросторі, через ідентифікацію «слабких місць» з наступним їх використанням у дезінформації, уникаючи відкритої конфронтації. Формується «пазл» із теорії і «доказів» отриманої раніше інформації. При цьому пропагандистський матеріал транслюють як на росіян, так і на українців: першочергово, російські пропагандисти спекулюють на емоціях українців, а також підсилюють ілюзію альтернативної реальності для росіян.

Зважаючи на глобальну тенденцію цифровізації суспільства, інформаційні меседжі набувають ознак безперешкодної доступності для широкої аудиторії споживачів. Зокрема, соціальні мережі стали ефективним інструментом для репрезентації необхідної інформації та її легкого засвоєння споживачами [9]. Нарративи пропагандистської машини кремля, що поширюється у цифрових медіа для залучення більшої аудиторії, мають певні особливості викладу, у тому числі серед них:

– мовностилістичні особливості (застосування більш емоційних слів, заголовків, перевернутих цитат і т. д.);

– семіотика та семантика (вплив значення слів на характер сприйняття фейкових новин);

– психолінгвістика (вплив фейкових новин на мислення та інші психологічні процеси);

– комунікаційні стратегії (способи поширення фейкових новин – медіа, соціальні платформи тощо).

Окремі журналісти та політики переконують у необхідності знищення української держави, витіснення української мови з медіапростору та освіти, що є прямим проявом геноциду. Спотворене віддзеркалення об'єктивної реальності у пропаганді рф, що

активно просувається у цифровому медіапросторі, дозволило російській владі розвинути у власному суспільстві масштабну підтримку агресивних нарративів «русского мира», виправдати гібридну війну проти українців. Зважаючи на це, пропагандистську діяльність кремля необхідно визнати видом політичної зброї, що формує російську ментальність світосприйняття.

Мовна політика детермінує основні соціальні, культурні та правові засади функціонування мови в суспільстві, а тому виступає важливим елементом державотворення та основою ідентичності нації. Пропаганда рф активно використовує мовну тематику, поширюючи дезінформаційні нарративи про «штучність української мови» та «утиски російськомовного населення», що мають на меті легалізацію агресії. З огляду на це, мовна політика медіапростору України володіє не лише культурним, але й стратегічним значенням, а правове укріплення статусу української мови вбачається ключовим механізмом підтримки її ефективного функціонування.

Прийнятим у 2019 р. Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» було закріплено в нормативно-правовому полі обов'язковість пріоритету української мови в державному управлінні, освіті та медіа, а також інтегровано практичні механізми дерусифікації медіапростору, такі як встановлення обов'язкової частки україномовного контенту та відповідальність за порушення норм застосування державної мови [7].

Поруч із заборонаю пропагандистських медіа рф, такі правові ініціативи сприяють зміцненню україномовного інформаційного простору. Водночас дійсна мовна політика супроводжується опором частини суспільства, адже, як було зазначено вище, соціальні мережі та неофіційні джерела інформування в мережі слабо піддаються контролю щодо наявності русифікованого контенту, що підтверджує необхідність підтримки якісного україномовного контенту, провадження активної державної політики з популяризації української мови та розвитку мовної освіти.

На тлі затяжної прихованої інформаційної війни важливо розвивати медіаграмотність та критичне мислення громадськості, а також продовжувати апгрейд освітньої сфери. Мінімізація впливу російськомовного контенту в освітніх програмах, розвиток українознавства виступають на сьогодні невід'ємними елементами інформаційної безпеки, як і фор-

мування уміння аналізувати джерела інформації. Ініціативи такого плану наразі успішно впроваджуються через громадські проекти та цільові державні програми, водночас потребуючи розширення та системного впровадження. Окрім того, доцільно розширювати підтримку україномовного контенту, залучаючи до процесу видавництва, кіноіндустрію, науково-освітні установи, блогерів.

Політика деокупації мовного простору має знаходити практичне продовження у заходах з українізації різних напрямків неофіційного медіапростору та реклами, а міжнародна підтримка в форматі популяризації української мови за кордоном дозволить підтримувати позитивний імідж України у світі. Можна стверджувати, що ефективна реалізація мовної політики як ключового елементу національної інформаційної безпеки України, дозволить послабити деструктивний вплив пропаганди рф та сприятиме подальшій дерусифікації та консолідації суспільства, укріпленню національної ідентичності.

Висновки. Мовній політиці українського медіаполя відведена ключова роль в укріпленні національно-мовної ідентичності

суспільства та дерусифікації інформаційного простору. Одним із практичних кроків у її реалізації стало прийняття Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та впровадження квот на україномовний контент у засобах масової інформації, що в синергії дозволило значно зменшити вплив російської пропаганди. Разом із тим, викликами залишаються інерція мовних звичок частини соціуму, що обґрунтовує необхідність подальших заходів з українізації медіапростору, підтримки незалежних медійників, впровадження програм формування критичного мислення і медіаграмотності в освітню систему.

Також існує потреба посилення контролю над інформаційним простором, у тому числі шляхом контролю за комунікацією та просуванням маніпулятивних наративів у соціальних мережах. Перспективне удосконалення мовної політики в Україні має бути зосереджене на розширеній інтеграції української мови, популяризації національної культури та підтримці якісного україномовного контенту в медіапросторі.

Література:

1. Ажнюк Б. Language Ideology and Language Planning in Wartime Ukraine: Changes, Challenges, and Opportunities. *Мова: класичне-модерне-постмодерне*. 2025. №11. С. 50–66. <https://doi.org/10.18523/lcm2522-9281.2025.11.50-66>
2. Бойко М. І. Мовне законодавство і проблеми мовної політики в Україні. *Молодий дослідник*. 2023. № 1. С. 5–8. <https://mold.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/3>
3. Горбик Р., Дуцик Д., Шалайський С. Ефективність протидії російській дезінформації в Україні в умовах повномасштабної війни: аналітичний звіт. Київ: ГО «Український інститут медіа та комунікації», 2023. 66 с. URL: https://www.jta.com.ua/wp-content/uploads/2023/08/UMCI_-Effectiveness-of-Russian-Disinformation-Counteration-UA.pdf
4. Грінченко Т. Мовна політика як чинник національної безпеки України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень*. 2021. № 3. С. 88–102. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2018/9.pdf
5. Джерела інформації про війну. Фонд Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва (18 квітня, 2024). URL: <https://dif.org.ua/article/dzherela-informatsii-pro-viynu>
6. Лазаренко Ю. Протидія російській дезінформації в українському інформаційному просторі. *Український інформаційний простір*. 2022. № 1. С. 14–29.
7. Про забезпечення функціонування української мови як державної. Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. *Голос України*. 2019. № 90. С. 5–12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
8. Gilardi F., Gessler T., Kubli M., Müller S. Social media and political agenda setting. *Political communication*. 2022. № 39(1). Pp. 39–60. <https://doi.org/10.1080/10584609.2021.1910390>
9. Hutchings S., Szostek J. Dominant Narratives in Russian Political and Media Discourse during the Ukraine Crisis. 2015. URL: <https://www.e-ir.info/wp-content/uploads/2015/03/Ukraine-and-Russia-E-IR.pdf>
10. Karakale F. Language Impasse in Bilingual Societies: The Case of Ukraine and Russia-Ukraine War. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*. 2022. № 5(10). Pp. 482–501. <https://doi.org/10.35235/uicd.1177819>
11. Kharchuk L.V. Lexical and semantic norms in formation of stage official language competency. *Visnyk Universitetu Imeni Alfreda Nobelya. Seriya: Filologichni Nauki*. 2021. № 2. Pp. 228–236. DOI: 10.32342/2523-4463-2021-2-22-22
12. Khoma I., Fedushko S., Kunch Z. Media manipulations in the coverage of events of the Ukrainian revolution of dignity: Historical, linguistic, and psychological approaches. *CEUR Workshop Proceedings*. 2020. № 2616. Pp. 25–38. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2407.17425>

13. Kulyk V. Language shift in time of war: The abandonment of Russian in Ukraine. *Post-Soviet Affairs*. 2024. № 40(3). Pp. 159–174. <https://doi.org/10.1080/1060586X.2024.2318141>
14. Mankoff J. Russia's war in Ukraine. *Center for strategic & international studies*. 2022. Vol. 6(4). Pp. 439–440. URL: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep40567.pdf>
15. Nisch S. Invasion of Ukraine: Frames and sentiments in Zelensky's Twitter communication. *Journal of Contemporary European Studies*. 2024. № 32(1). Pp. 110–124. <https://doi.org/10.1080/14782804.2023.2198691>
16. Plekhanova T. Language policy and its media representation in post-war Ukraine: Implications for identity and inclusivity. *Amazonia Investiga*. 2023. № 12(71). Pp. 223–232. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2597>

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026